

УДК 574:591.526

**БІОРІЗНОМАНІТТЯ МАКРОЗООБЕНТОСУ
ІНФРАЛІТОРАЛЬНОГО ПІСКУ ОДЕСЬКОГО
МОРСЬКОГО РЕГІОНУ (ЧОРНЕ МОРЕ)**

**Бондаренко О. С., Синьогуб І. О., Кудренко С. А.,
Рибалко О. А.**

ДУ «Інститут морської біології НАН України»

E-mail: olena.bondarenko@gmail.com

Однією з найважливіших цілей, яку поставило перед собою європейське суспільство є досягнення та підтримка «доброго» екологічного стану морського середовища. Для його визначення розроблені 11 якісних дескрипторів (MSFD, 2008/56/EC), перший з яких базується на оцінці біорізноманіття [1]. Стан біологічних угруповань, що відображає кумулятивний вплив екологічних факторів – є одним із ключових моментів у визначенні екологічного стану морського середовища. Біорізноманіття та функціональні показники макрозообентосу оцінюють для угруповань різних широких оселищ морського дна.

В даному дослідженні приведені результати аналізу структури та оцінки біорізноманіття угруповань макрозообентосу інфраліторального піску та замуленого піску Одеського морського регіону. До аналізу включені матеріали зібрані у період 2005–2022 рр. на глибині 0,5–12 м. Окремі угруповання виділяли методом ієрархічної кластеризації на основі матриці подібності. Подібність між парами зразків оцінювали за індексом подібності Брея-Куртіса з використанням показників біомаси безхребетних. Для статистичного аналізу первинні дані попередньо трансформували шляхом вилучення $\sqrt{\sqrt{\cdot}}$. Оцінку біологічного різноманіття угруповань макрозообентосу проводили з використанням індексу Шенона ($H' \log 2$) та індексу вирівняності Пієлу (J').

У період дослідження у верхній інфраліторальній зоні піщане дно акваторій штучних пляжів м. Одеса та деякі відкриті ділянки (середня глибина $2,3 \pm 0,3$ м) займало угруповання макрозообентосу, сформоване в основному Annelida та Amphipoda. В даному угрупованні зареєстровано 51 таксон –

представників 5 типів тварин: Nemertea, Platyhelminthes, Annelida, Arthropoda та Mollusca. Кількість присутніх видів у пробі коливалась від 1 до 13 і в середньому становила лише 5 ± 1 вид. Чисельність макрозообентосу змінювалась від 25 екз. $\cdot$ м² до 5775 екз. $\cdot$ м², її середнє значення склало 758 ± 151 екз. $\cdot$ м². Мінімальне значення біомаси макрозообентосу становило 0,250 г $\cdot$ м², максимальне – 187,044 г $\cdot$ м², середнє значення – $16,913 \pm 5,683$ г $\cdot$ м². Основу угруповання формували поліхета *Spio filicornis* (Muller, 1776) (середня чисельність склала 147 ± 59 екз. $\cdot$ м², біомаса – $0,579 \pm 0,363$ г $\cdot$ м²), Oligochaeta (110 ± 50 екз. $\cdot$ м² та $0,186 \pm 0,092$ г $\cdot$ м² відповідно) та *Ampelisca diadema* (Costa, 1853) (152 ± 65 екз. $\cdot$ м² та $0,444 \pm 0,181$ г $\cdot$ м² відповідно). В угрупованні серед трофічних груп за чисельністю домінували детритофаги, які склали близько 70% від загального показника, їхня частка у загальній біомасі угруповання становила близько 30 %, а 45% даного показника складали сестонофаги. Угруповання характеризувалось відносно низькими показниками Індексу Шенона ($H' \log_2$), який варіював в діапазоні від 0,1 біт $\cdot$ особина⁻¹ до 3,0 біт $\cdot$ особина⁻¹, склавши в середньому всього $1,5 \pm 0,1$ біт $\cdot$ особина⁻¹. При цьому Індекс вирівняності Пієлу (J') варіював від 0,55 до 0,96, склавши в середньому $0,78 \pm 0,03$.

На відкритих ділянках інфраліторальної зони на піску та замуленому піску широкому діапазоні глибини від 2 до 12 м, з середньою глибиною $5,5 \pm 0,3$ м зареєстровано угруповання з кількісним домінуванням представника ряду Venerida – *Chamelea gallina* (Linnaeus, 1758). В 1930–1940-х роках *Ch. gallina* була масовим видом макрозообентосу в північно-західній частині Чорного моря (ПЗЧМ). Вид існував на піщаних та мулистих ґрунтах на глибині 3,5–10 м. З початку інтенсивного евтрофування регіону популяція даного виду та структура угруповання з його домінуванням зазнали значних змін. Вже в 1970-х роках угруповання в ПЗЧМ реєструвалось лише в районі Одеської банки та в Каркінітській затоці. В період 1994–1999 рр. в Одеському морському регіоні не було виявлено жодного живої особини *Ch. gallina*. Починаючи з 2005 р. в регіоні реєстрували біоценоз *Ch. gallina*, який на той період перебував на стадії формування [2].

За період дослідження в структурі угруповання з

домінуванням *Ch. gallina* зареєстровано 68 таксонів з п'яти типів: Nemertea, Platyhelminthes, Annelida, Arthropoda та Mollusca. Кількість видів у пробі коливалась від 2 до 19, в середньому склала 10 ± 1 вид. Чисельність макрозообентосу змінювалась від $133 \text{ екз.} \cdot \text{м}^{-2}$ до $25\,364 \text{ екз.} \cdot \text{м}^{-2}$, її середнє значення склало $3\,741 \pm 555 \text{ екз.} \cdot \text{м}^{-2}$. Мінімальне значення біомаси макрозообентосу становило $6,675 \text{ г} \cdot \text{м}^{-2}$, максимальне – $4\,836,950 \text{ г} \cdot \text{м}^{-2}$, середнє значення – $1322,331 \pm 209,078 \text{ г} \cdot \text{м}^{-2}$. За чисельністю та біомасою в угрупованні домінувала *Ch. gallina*, середні значення даних показників становили $1608 \pm 516 \text{ екз.} \cdot \text{м}^{-2}$ та $1168,826 \pm 191,590 \text{ г} \cdot \text{м}^{-2}$ відповідно. В даному угрупованні серед трофічних груп за чисельністю та біомасою домінували сестонофаги – 54% та 94% відповідно. Індекс Шенона ($H' \log 2$) на окремих стаціях змінювався від 0,1 біт·особина⁻¹ до 3,6 біт·особина⁻¹, склавши в середньому $2,2 \pm 0,1$ біт·особина⁻¹. Індекс вирівняності Пієлу (J') коливався в широкому діапазоні величин – від 0,15 до 0,94, його середня величина склала $0,65 \pm 0,03$.

У структурі даних угруповань локально зареєстровані поселення *L. mediterraneum* на глибині до шести метрів, найбільш щільні поселення даного виду характерні на глибині до 3 м, найвища зафіксована щільність даного виду становила $4396 \text{ екз.} \cdot \text{м}^{-2}$ на глибині 2 м.

Отже, в результаті аналізу структурних показників та біорізноманіття макрозообентосу інфраліторального піску та мулистого піску Одеського морського регіону в діапазоні глибини 0,5–12,0 м виділено два угруповання донних макробезхребетних. Акваторії штучно створених пляжів м. Одеси та деякі відкриті ділянки ($2,3 \pm 0,3$ м глибини) займало угруповання, в якому переважали Annelida та Amphipoda. Угруповання характеризувалось низькими чисельністю, біомасою та показниками біорізноманіття. На відкритих ділянках моря у відносно широкому діапазоні глибин (в середньому $5,5 \pm 0,3$ м) зареєстровано угруповання з домінуванням *Ch. gallina* – виду, популяція якого в регіоні відновилась у сучасний період. Порівняно з угрупованням Annelida та Amphipoda чисельність даного угруповання була вищою у 5 разів, а біомаса – на два порядки, угруповання з домінуванням *Ch. gallina* характеризувалось більшим різноманіттям.

Список літератури

1. DIRECTIVE 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council establishing a framework for Community action in the field of marine environmental policy, 17 June 2008. (MSFD, 2008/56/EC).
2. Синьгуб І.А., Воробьева Л. В. Биоценозы Одесского морского региона. Одесский регион Черного моря: гидробиология пелагиали и бентали. Одесса: Астропринт, 2017. С. 274–291.

УДК 574.5: 597.215 (262.5.05)

**ЕКОСИСТЕМИ МИСІВ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ
ЧОРНОГО МОРЯ – ПРИРОДНІ РЕЗЕРВАТИ МОРСЬКИХ
ПРИБЕРЕЖНИХ РИБ**

Виноградов О. К., Богатова Ю. І., Синьгуб І. О.

ДУ «Інститут морської біології
Національної академії наук України»

E-mail: bogatovayu@gmail.com

У відомій нам літературі миси північно-західної частини Чорного моря (ПЗЧМ), як особливий тип екосистем, не розглядались. Застосувавши ландшафтно-біотопний підхід, у прибережній смузі ПЗЧМ ми виділяємо групи схожих природних екосистем: 1 – мисів, 2 – піщаних бухт, 3 – піщаних пересипів лиманів, 4 – лиманів та лагун, 5 – гирл річок. Серед них лише екосистеми мисів (ЕМ), утворюючись на абразійних ділянках берегів, включають у свій склад скупчення великих уламків каміння. Миси у ПЗЧМ знаходяться на різних стадіях руйнування, на різній відстані один від одного і з усіх боків оточенні пухкими ґрунтами. Між кам'янистими ділянками мисів і прилеглими пухкими ґрунтами утворюються екотонні зони, де є як тверді субстрати, так і плями пухких ґрунтів. Тверді субстрати заселяються водоростями-макрофітами і двостулковими молюсками, які входять до складу біоценозів і одночасно стають додатковим субстратом. На відміну від інших, ЕМ мають велику